

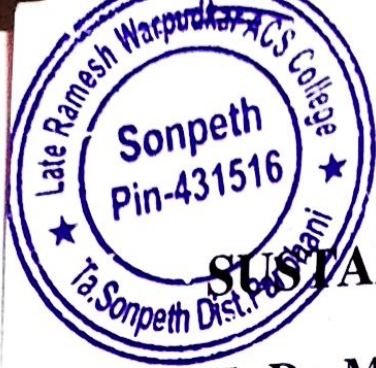
SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Editor

Dr. Mukta G. Somvanshi

Dr. Sandip B. Kale

SUSTAINABLE DEVELOPMENT

■ Dr. Mukta G. Somvanshi

Dr. Sandip B. Kale

■ *First published*, – 1st July– 2022.

© Editor

■ **Published by**

Prof. Virag Gawande for
Aadhar Publications,
Behind Govt. VISH,
New Hanuman Nagar,
Amravati – 444 604.

■ **Printed by**

Aadhar Publications,

■ All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means without permission. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages.

■ Price : 400/-

■ ISBN- 978-93-91305-03-1

Index

S.No	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	Corporate Responsibility And Its Role In Environmental Sustainable Development	Dalia Varghese	1
2	Sustainable Development And Poverty Eradication	Dr.Sudhir Prakashrao Dinde	6
3	Role Of Jawahar Navodaya Vidyalaya in Rural Education	Mrs. Padma Khangai	11
4	Empowerment of Woman In Rural Areas	Dr. Archana R. Watane	14
5	Electronic Governance & Women's Rights Centered Development in the West Bengal Panchayat : Problems and Possibilities	Swati Ghosh	16
6	Land Degradation And Environmental Sustainability	Dr. Durga S. Patkar	25
7	Sustainable Development and Value Education – A Case Study	Dr. Marina Pereira	30
8	Soundscapes: Indian Folk Music Transitioning Towards Sustainable Landscapes	Dr. Shamali Gupta	46
9	“Sustainability Development and Civil Society”	Dr. Jyoti Nade	54
10	Prevention of Industrial Pollution vis-à-vis Sustainable Development	Dr. Bhagayashree A. Deshpande	61
11	Climate Justice : The Imperative For Sustainable Development	Dr. Poorva Bhonde	68
12	Challenges and Opportunities in Sustainable Development	Gourav Roy	73
13	Role of Education in Sustainable Development	Dr. Uttam Kumar Mukherjee	77
14	शाश्वत विकास आणि नागरी समाज	डॉ. मुक्ता गोविंदराव सोमवंशी	83

शाश्वत विकास आणि नागरी समाज

डॉ. मुक्ता गोविंदराव सोमवंशी

सहयोगी प्राध्यापक व लोकप्रशासन विभाग प्रमुख

कै. रमेश वरपूडकर महाविद्यालय, सोनपेठ जिल्हा परभणी

मानवाने आपल्या बुद्धीच्या सामर्थ्यावर शोध लावत मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक व तांत्रिक प्रगती घडवून आणली आहे. प्रत्यक्ष निसर्गालाही शह देत अनेक वैज्ञानिक चमत्कार घडवून आणले आहेत. मानव आपल्या बुद्धीच्या जोरावर निसर्गामध्ये ही हस्तक्षेप करतो आहे. मात्र याचे परिणाम आता प्रकर्षाने जाणवू लागले आहेत. मानवाने घडवून आणलेला विकास वर्तमानात कुठेतरी घातक ठरत असल्याचे संपूर्ण जगाला मान्य करावे लागले आहे. त्यामुळे हल्ली विकासाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन बदलत आहे. त्यातूनच शाश्वत विकासाची संकल्पना पुढे आली आहे. शाश्वत विकास हा या भूतलावरील प्रत्येक व्यक्तीसाठी महत्वाचा आहे. शाश्वत विकासाकरिता पर्यावरण समाज आणि अर्थव्यवस्था यांच्यात योग्य समन्वय प्रस्थापित होणे गरजेचे आहे. आज जागतिक हवामान बदलामुळे प्रदूषणामुळे आणि पर्यावरणाच्या ङ्हासामुळे शाश्वत विकासाला अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. विकास साध्य करण्यासाठी प्रत्येक व्यक्ती व राष्ट्राची भूमिका फार महत्वाची आहे.

शाश्वत विकास संकल्पनेचा उदय

'शाश्वत विकास' हा शब्दप्रयोग सर्वप्रथम जागतिक संवर्धन डावपेच १९८० मध्ये करण्यात आला मात्र या संकल्पनेचा उगम १९६० च्या दशकात झाला आहे. रॅचेल कार्लसन यांचे 'दसायलेंटस्प्रिंग' हे पुस्तक १९६२ मध्ये प्रकाशित झाले. पॉल इहरलिच यांचे 'Population Bomb' हे पुस्तक १९६८ मध्ये प्रकाशित झाले. या पुस्तकांमधून शाश्वत विकासाचा वेध घेण्यात आला. १९७२ मध्ये संयुक्त राष्ट्राने स्टॉकहोम येथे 'UN Conference on Human Development' ही परिषद भरवली. या परिषदेत पहिल्यांदा पर्यावरण हा विकासाचा निर्णायक मुद्दा

Sustainable Development

लीफ, "नागरी समाज म्हणजे राज्याशिवायचे अशा प्रकारचे स्वायत्त क्षेत्र होय. नागरिकांचे सवलीकरण आणि परस्पर विश्वास निर्माण करणारे जीवन यांचा समावेश होतो. हा नागरी समाज राज्यापेक्षा दुय्यम किंवा कनिष्ठ नसून राज्याशी त्यांचे अंतर संबंध असतात".

सामान्यतः नागरी समाज सुसंस्कृत नागरिकांची अपेक्षा करतो. त्यातील नागरिक आपल्या हक्का बरोबरच आपल्या कर्तव्यात वावतीतही जागरूक असतात. नागरी समाजातील लोक स्वतः नियमाचे पालन करणारे व वेळप्रसंगी मदतीसाठी पुढे येणारे असतात. म्हणून जेथे नागरी समाजाची निर्मिती झाली आहे तेथे शाश्वत विकासाची गती अधिक असू शकते, कारण हा समाज शाश्वत विकासाच्या उद्दिष्टांना साध्य करण्यासाठी मदतगार ठरतो. इंग्लंड अमेरिका जपान या देशांमध्ये नागरी समाजाची प्रक्रिया अधिक आहे. उदाहरणार्थ जपानमध्ये कोणत्याही गोष्टीकडे पाहतांना तेथील नागरिक ही आपल्या देशाची संपत्ती आहे, या दृष्टीने पाहतात. निस्वार्थपणे देशाच्या साधनसंपत्तीचे जतन करतात. जसे रेल्वे मधील सीटची दुर्लक्षी असेल किंवा आपत्कालीन परिस्थितीत करावयाची मदत असेल.

प्रगत राष्ट्रांमध्ये नागरी समाजाचे प्रमाण अधिक असल्याचे अडळून येते म्हणून तेथील नागरिकांचे वर्तन शाश्वत विकासाला पूरक असते. अर्थात नागरी समाजाच्या निर्मितीमुळे पर्यावरण संवर्धन व शाश्वत विकास साध्य होऊन शकतो.

नागरी समाजाच्या अभावी सरकारला कार्य करणे कठीण होते. अनेक योजना केवळ नागरिकांच्या सहकार्याच्या अभावी असफल होत असतात. जसे भारतात प्लास्टिक बंदी केली. पर्यावरणाच्या संवर्धनासाठी हे आवश्यक होते. मात्र याकडे नागरिकांचा पाहण्याचा दृष्टिकोन सकारात्मक असल्याचे दिसत नाही. प्लास्टिक कॅरीवॅग मोठ्या प्रमाणात वापरात असल्याचे आढळून येते. वृक्षतोडी वरील बंदी असेल किंवा वृक्ष लागवड असेल यामध्ये जनतेचा सहभाग वाढणे गरजेचे आहे. यासाठी नागरी समाजाच्या प्रक्रियेची गती वाढली पाहिजे. प्रत्येक व्यक्तीने आपली जबाबदारी व कर्तव्य समजून घेतली पाहिजे. यामुळे शाश्वत विकासाची गती अधिक वाढण्यास मदत होईल आणि भविष्यात येणाऱ्या मोठ्या संकटांपासून मनुष्याचे सहज संरक्षण होईल. आपल्या देशातील संसाधनात वाढ, शैक्षणिक

Sustainable Development

सुधारणा, शाश्वत व पोषण, मूलभूत स्वातंत्र्य आणि वितरणातील समानता ही उद्दिष्टे साध्य करणे सोपे जाईल.

- 1) डॉ. सतीश ठोंबरे, डॉ. सुधीर दिंडे-सार्वजनिक धोरण आणि विकास-कैलास पब्लिकेशन औरंगपुरा औरंगाबाद प्रथमावृत्ती ऑगस्ट २०१५
- 2) दत्ता वानखेडे -शाश्वत विकास -योजना, ध्येयधोरणे, संस्था आणि संघटना, पीवीडी प्रकाशन पुणे
- 3) प्राचार्य डॉ. कैलास नरहरी बवले-शाश्वत विकासाचे पंचा घटक, अनिल प्रकाशन पुणे

PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani